

Валерій Хмелько
президент Київського
міжнародного інституту
соціології,
професор кафедри
соціології НаУКМА

ЗМІНИ У СТАВЛЕННЯХ ГРОМАДЯН ДО ПОЛІТИКИ ВЛАДИ

січень 2010 — червень 2011 років

Ставлення громадян до очікуваної політики певної партії або блоку, що змагається за набуття влади на виборах, можна оцінити через з'ясування пропорції позитивних і нейтральних очікувань від їхнього приходу до влади. Самі ж ці пропорції найкраще виявляються в поширеності підтримки політичної сили на парламентських виборах і лідера цієї політичної сили в першому турі президентських виборів, коли (на відміну від другого туру) є підстави вважати, що більшу частку голосів кандидат отримує через сподівання виборців на краще, ніж на «менше зло».

Розподіл голосів у 1-му турі виборів Президента України в січні 2010 року свідчить, що найбільше громадян України ставилися позитивно до політики, очікуваної від набуття президентської влади лідером Партії регіонів — Віктором Януковичем; за нього віддали свої голоси **майже чверть усіх виборців — 24,4%** (35,3% від тих 69,2% усіх виборців, що взяли участь у голосуванні). З набуттям влади будь-яким іншим кандидатом у президенти позитивні очікування пов'язувало помітно менше виборців (Юлією Тимошенко — 17%, Сергієм Тігіпком — 9%, Арсенієм Яценюком — 5%, іншими — ще менше).

Особливо поширеними були позитивні очікування від набуття влади В.Януковичем **у Східному регіоні**, де за нього проголосувала **майже половина всіх виборців** (46%), та **в Південному регіоні** — **більше третини всіх виборців** (34%).

Лише в Центральному й Західному регіонах позитивні очікування більше пов'язувалися виборцями з набуттям президентської влади не Віктором Януковичем (якого підтримали там, відповідно, 13% і 8% виборців), а Юлією Тимошенко (по 26% у кожному з цих регіонів)¹

Протягом місяця після завершення перших 100 днів президентства В.Януковича Київський міжнародний інститут соціології (КМІС) провів чергове всеукраїнське вибіркове опитування², яке показало **значне зростання поширеності позитивних очікувань від політики нового Президента за перші чотири місяці його роботи.**

1 **Західний регіон** — вісім найзахідніших областей: Волинська, Рівненська, Львівська, Івано-Франківська, Тернопільська, Хмельницька, Закарпатська й Чернівецька (22% виборців); **Центральний регіон** — Житомирська, Вінницька, Кіровоградська, Черкаська, Полтавська, Сумська, Чернігівська, Київська області й місто Київ (30% виборців); **Південний регіон** — Дніпропетровська, Одеська, Миколаївська, Херсонська, Запорізька області і Крим (26% виборців);

Східний регіон — Харківська, Донецька й Луганська області (22% виборців).

2 Методом інтерв'ю 11–20 червня 2010 року опитано 2028 респондентів, які мешкають в усіх областях України та Криму (включно з містом Києвом) за стохастичною вибіркою, репрезентативною для населення України віком від 18 років. Статистична похибка вибірки (з імовірністю 0,95 та за дизайн-ефекту 1,5) не перевищує 2,3% для показників, близьких до 50%, 2,0% — для показників, близьких до 25%, 1,4% — для показників, близьких до 10%, 1,0% — для показників, близьких до 5%.

Поширеність таких очікувань із січня до червня минулого року в цілому по Україні зросла більш ніж у півтора раза (від 24% до 39%). Особливо значних масштабів вона досягла у Східному регіоні — від 46% до 68% та в Південному — від 34% до 55%. Окрім того, за перші 4 місяці поширеність позитивних очікувань стосовно нової влади майже вдвічі зросла в Центральному регіоні (від 13% до 25%) і більш ніж на чверть — у Західному (від 8% до 10,5%).

Про поширеність в Україні в середині минулого року переважно позитивного ставлення як до очікуваної політики, так і до початку її реалізації в діяльності нової влади засвідчив ще й розподіл відповідей громадян на запитання **«На Вашу думку, справи в Україні зараз ідуть у правильному напрямку чи в неправильному напрямку?»** Переважання негативних оцінок ходу справ тоді спостерігалось тільки у північно-західній половині країни — у Центральному та, особливо, Західному регіонах (табл. 1).

Наведені дані показують, що рік тому тих громадян, котрі вважали, що справи в країні йдуть у правильному напрямку, було дещо більше, ніж тих, котрі вважали, що справи в країні йдуть у неправильному напрямку (38,2% проти 34,5%; різниця статистично значуща на рівні $p < 0,006$).

Це переважання позитивних ставлень у країні в цілому було пов'язане зі значним переважанням на той час поширеності оптимістичного бачення ходу справ у Східному та Південному регіонах (61% проти 16% та 52% проти 23%, відповідно). Переважання негативних оцінок ходу справ в Україні тоді спостерігалось тільки у північно-західній її половині — у Центральному та,

Таблиця 1. Розподіл відповідей у чотирьох регіонах та в країні в цілому, %

Червень 2010	Макрорегіони				Україна в цілому
	Західний	Центральний	Південний	Східний	
У правильному напрямку	11,4	29,4	52,1	60,5	38,2
У неправильному напрямку	58,9	40,1	23,1	15,9	34,5
Не йдуть взагалі	9,6	11,5	4,3	3,2	7,4
Не знаю / Важко сказати	19,9	17,7	18,8	20,2	19,0
Відмова відповідати	0,2	1,3	1,7	0,2	0,9
Разом	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Таблиця 2. Розподіл відповідей у чотирьох макрорегіонах та в Україні в цілому, %

Червень 2010	Макрорегіони				Україна в цілому
	Західний	Центральний	Південний	Східний	
Переважно негативно	39,1	27,8	11,0	7,2	21,3
Важко сказати, напевно, частково — позитивно, частково — негативно	41,8	33,4	20,1	22,7	29,4
Переважно позитивно	17,1	36,2	68,0	69,8	47,7
Відмова відповідати	2,0	2,8	0,9	0,2	1,6
Разом	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

особливо, Західному регіонах (59% проти 11% та 40% проти 29%, відповідно).

Ще виразніше засвідчив поширеність переважно позитивних ставлень до діяльності нової влади в середині 2010 року розподіл відповідей на запитання: **«Як би Ви оцінили політику теперішньої влади в цілому?»** в Україні в цілому й у трьох із чотирьох макрорегіонів (табл. 2).

Як видно з наведених даних, у червні минулого року поширеність позитивних оцінок політики влади серед громадян України більш ніж удвічі перевищувала поширеність негативних оцінок — у співвідношенні 48% проти 21%.

Більша поширеність позитивного ставлення до політики влади, ніж негативного досягалася

за рахунок його переважання не лише у Східному та Південному регіонах (у співвідношеннях 70% проти 7% та 68% проти 11%, відповідно). На той час переважання поширеності позитивного ставлення до діяльності влади, а не негативно-го, певною мірою склалося й у Центральному регіоні (у співвідношенні 36% проти 28%). Лише в одному Західному регіоні рік тому переважали негативні оцінки політики влади (у співвідношенні 39% негативних оцінок проти 17% позитивних).

Проте за наступні чотири місяці переважання позитивних очікувань змін в Україні в цілому змінилися на переважання негативних очікувань. Як показали результати опитування

КМІС у жовтні 2010 року³, те, що справи в Україні йдуть у правильному напрямку, вважали вже не 38% громадян (як у червні), а 23%, а що справи в Україні йдуть у неправильному напрямку — не 34%, а 47% (табл. 3). Причому переважання позитивного ставлення громадян до змін у стані справ у країні вперше не спостерігалось в жодному з чотирьох великих регіонів: у Центральному й Західному регіонах набагато переважали негативні оцінки таких змін, а на Півдні та Сході переважання негативних оцінок хоча й було статистично незначущим (на рівні $p > 0,17$), але явно більш імовірним, ніж переважання позитивних оцінок.

У той же час поширеність негативних оцінок політики влади в Україні в цілому восени минулого року не переважала поширеності її позитивних оцінок (табл. 4). Хоча і стверджувати, що поширеність позитивних оцінок у жовтні минулого року все ще переважала поширеність негативних оцінок, також немає підстав, оскільки різниця між відповідними показниками (32,7% та 31,6%) статистично незначуща ($p > 0,22$).

Окрім того, восени минулого року в Південному та Східному регіонах поширеність негативних оцінок політики влади була значно меншою від поширеності й позитивних оцінок цієї політики (22% проти 43% та 16% проти 44%, відповідно) й негативних оцінок напрямку ходу справ у країні (22% проти 36% та 16% проти 34%,

3 Методом інтерв'ю 8–17 жовтня 2010 року було опитано 2038 респондентів, які мешкають в усіх областях України (включно з містом Києвом) та в Криму, за стохастичною вибіркою, репрезентативною для населення України віком від 18 років. Статистичні похибки вибірки такі самі, як зазначені вище.

Таблиця 3. Розподіл відповідей на запитання: На Вашу думку, справи в Україні зараз ідуть у правильному напрямку чи в неправильному напрямку?, %

Жовтень 2010	Макрорегіони				РАЗОМ
	Західний	Центральний	Південний	Східний	
У правильному напрямку	11,8	16,8	33,8	31,4	23,2
У неправильному напрямку	67,7	52,4	35,8	33,5	47,5
Не йдуть взагалі	9,6	9,7	10,3	8,7	9,6
Не знаю / Важко сказати	1,1	2,7	1,1	0,9	1,5
Відмова відповідати	9,9	18,4	18,9	25,5	18,1
Разом	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Таблиця 4. Розподіл відповідей на запитання: Як би Ви оцінили політику нової влади в цілому?, %

Жовтень 2010	Макрорегіони				Україна в цілому
	Західний	Центральний	Південний	Східний	
Переважно негативно	45,3	41,0	22,0	16,0	31,6
Важко сказати напевно — частково позитивно, частково негативно	32,0	31,4	33,6	37,0	33,3
Переважно позитивно	20,2	25,0	43,0	44,1	32,7
Відсутність відповіді	2,6	2,5	1,3	3,0	2,3
Разом	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

відповідно). У цій половині країни співвідношення позитивних і негативних оцінок політики влади було фактично протилежним співвідношенню позитивних і негативних оцінок того, як в Україні йдуть справи. Лише в Центральному й Західному регіонах переважання поширеності негативних оцінок ходу справ у країні вже восени 2010 року збігалось з переважанням негативних оцінок політики влади.

Однак уже за чотири місяці (за лютневими даними КМІС⁴) **переважання поширеності не-**

гативних оцінок напрямку змін у стані справ в Україні порівняно з поширеністю його позитивних оцінок зросло більш ніж удвічі. Так, якщо в жовтні минулого року частка відповідних негативних оцінок переважала частку позитивних на 24%, то в лютому цього року — майже на 44% (табл. 5). І відбулася ця зміна за попередні чотири місяці в Україні в цілому через принципові зміни в переважанні поширеності негативних оцінок стану справ у країні більш за все у Південному та Східному регіонах, у яких це

вибіркою, репрезентативною для населення України віком від 18 років. Статистичні похибки вибірки такі самі, як зазначені вище.

Таблиця 5. Розподіл відповідей на запитання: *На Вашу думку, справи в Україні зараз ідуть в правильному напрямку чи в неправильному напрямку?*, %

Лютий 2011	Макрорегіони				Україна в цілому
	Західний	Центральний	Південний	Східний	
У правильному напрямку	7,9	9,3	19,0	18,1	13,4
У неправильному напрямку	66,8	62,8	48,7	49,3	57,1
Не йдуть взагалі	11,6	14,8	12,1	12,7	12,9
Не знаю / Важко сказати	11,9	12,6	19,7	19,4	15,8
Відмова відповідати	1,8	0,5	0,6	0,05	0,8
Разом	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Таблиця 6. Розподіл відповідей на запитання: *Як би Ви оцінили політику нової влади в цілому?*, %

Лютий 2011	Макрорегіони				Україна в цілому
	Західний	Центральний	Південний	Східний	
Переважно негативно	60,9	58,8	44,7	44,8	52,5
Важко сказати напевно — частково позитивно, частково негативно	25,4	27,5	35,0	34,2	30,5
Переважно позитивно	8,7	10,7	18,3	17,1	13,6
Відмова відповідати	5,1	3,0	2,0	3,9	3,4
Разом	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

переважання збільшилося зі статистично незначущої різниці у 2% до, відповідно, 30% та 31%.

Не менш принципові зміни у Південному та Східному регіонах сталися наприкінці 2010 — на початку 2011 років також у балансі поширеності позитивних і негативних оцінок політики нової влади в цілому (табл. 4 і 6).

Так, якщо у жовтні минулого року в цих регіонах — на відміну від Західного і Центрального — поширеність позитивних оцінок політики влади переважала поширеність негативних оцінок (відповідно — на 21% та 28%), то в лютому цього року, навпаки, поширеність негативних оцінок політики влади значно переважала по-

ширеність позитивних — на 27% та 28%. Через цю зміну **на початку 2011 року перевага негативного ставлення до політики нової влади вперше стала статистично значущою для України в цілому.**

Порівняно з червнем минулого року поширеність позитивних оцінок політики влади серед громадян України скоротилася від 48% до 14%, а поширеність негативних оцінок зросла від 21% до 52%. Таким чином, **переважно позитивне ставлення більшості громадян України до політики влади в середині 2010 року в лютому 2011 року змінилося на переважно негативне.**

Найбільші зміни відбулися у Східному регіоні, де поширеність позитивних оцінок політики влади серед мешканців регіону скоротилася від 70% до 17%, а поширеність негативних — зросла від 7% до 45%. Дуже близькі за цими масштабами зміни відбулися у Південному регіоні, де поширеність позитивних оцінок політики влади скоротилася від 68% до 18%, а поширеність негативних — зросла від 11% до 45%. Дещо меншою мірою, але теж на протилежне змінилося ставлення до політики влади ще в Центральному регіоні, де поширеність позитивних оцінок скоротилася від 36% до 11%, а поширеність негативних зросла від 28% до 59%. Лише у Західному регіоні за цей час ставлення до політики влади не змінилося на протилежне — воно просто стало ще негативнішим, ніж було раніше: поширеність позитивних оцінок політики влади скоротилася від 17% до 7%, а поширеність негативних оцінок зросла від 39% до 61%.

Результати опитування, проведеного КМІС у червні 2011 року⁵, показали, що дані початку цього року не були випадковими, що вони відбивають не тимчасове відхилення в балансі позитивного й негативного ставлення населення України до тих змін у житті країни, котрі складаються за нової влади. З лютого по червень переважання частки негативних оцінок ходу справ в Україні (над часткою оцінок позитивних) зросло в країні в цілому ще майже на 8% — із 44% до

⁵ Методом інтерв'ю 10–20 червня 2011 року опитано 2040 респондентів, що мешкають в усіх областях України, у Криму та в місті Києві, за стохастичною вибіркою, репрезентативною для населення України віком від 18 років. Статистичні похибки вибірки такі самі, як зазначені вище.

Таблиця 7. Розподіл відповідей на запитання: На Вашу думку, справи в Україні зараз ідуть у правильному напрямку чи в неправильному напрямку? у лютому й червні 2011 року, %

	Макрорегіони								Україна в цілому	
	Західний		Центральний		Південний		Східний			
	Лютий 2011	Червень 2011	Лютий 2011	Червень 2011	Лютий 2011	Червень 2011	Лютий 2011	Червень 2011	Лютий 2011	Червень 2011
У правильному напрямку	7,9	6,6	9,3	10,6	19,0	12,4	18,1	15,3	13,4	11,2
У неправильному напрямку	66,8	76,0	62,8	68,2	48,7	59,9	49,3	45,8	57,1	62,8
Не йдуть взагалі	11,6	0,7	14,8	3,7	12,1	8,5	12,7	16,0	12,9	7,0
Не знаю / Важко сказати	11,9	14,5	12,6	15,7	19,7	17,6	19,4	21,1	15,8	17,1
Відмова відповідати	1,8	2,2	0,5	1,9	0,6	1,5	0,05	1,8	0,8	1.8
Разом	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

52%; фактично — за рахунок зростання цього переважаючого у двох регіонах — у Західному та, особливо, у Південному (з 59% до 69% та з 30% до 48%, відповідно; табл. 7).

Ще більш вражаючим є масштаб змін у поширеності позитивних і негативних оцінок ходу справ в Україні за один рік — з червня 2010 по червень 2011 року. Якщо у червні минулого року позитивних оцінок напрямку ходу справ було на 4% більше, ніж негативних, то зараз негативних

оцінок на 52% більше, ніж позитивних (табл. 8). Це пов'язано з тим, що частка позитивних оцінок на 27% скоротилася (з 38% до 11%), а частка негативних — на 28% зросла (з 35% до 63%). Причому ця радикальна зміна значно більшою мірою зумовлена зміною ставлення до ходу справ в Україні в її південно-східній частині, ніж у північно-західній. Так, у Західному й Центральному регіонах частка позитивних оцінок скоротилася лише на 5% та 19% відповідно, а в Південному

та Східному — на 40% та 45%. Частка ж негативних оцінок у Західному та Центральному регіонах зросла, відповідно, на 17% та 28%, тоді як у Південному та Східному — на 37% та 30%.

Таким чином, зростання за рік часток негативних оцінок у Західному та Центральному регіонах є помітно більшим, ніж скорочення позитивних (відповідно, на 12% та 9%), а у Південному та, особливо, у Східному регіоні, навпаки — меншим, ніж скорочення позитивних

Таблиця 8. Розподіл відповідей на запитання: На Вашу думку, справи в Україні зараз ідуть у правильному напрямку чи в неправильному напрямку? у червні 2010 та 2011 років, %

	Макрорегіони								Україна в цілому	
	Західний		Центральний		Південний		Східний			
	Червень 2010	Червень 2011	Червень 2010	Червень 2011	Червень 2010	Червень 2011	Червень 2010	Червень 2011	Червень 2010	Червень 2011
У правильному напрямку	11,4	6,6	29,4	10,6	52,1	12,4	60,5	15,3	38,2	11,2
У неправильному напрямку	58,9	76,0	40,1	68,2	23,1	59,9	15,9	45,8	34,5	62,8
Не йдуть взагалі	9,6	0,7	11,5	3,7	4,3	8,5	3,2	16,0	7,4	7,0
Не знаю / Важко сказати	19,9	14,5	17,7	15,7	18,8	17,6	20,2	21,1	19,0	17,1
Відмова відповідати	0,2	2,2	1,3	1,9	1,7	1,5	0,2	1,8	0,9	1,8
Разом	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

оцінок (на 3% та 15%). У підсумку, в Україні в цілому частка негативних оцінок напрямку ходу справ зросла практично настільки, наскільки скоротилася частка позитивних оцінок.

Так склалося через те, що теж за рік частка, так би мовити, ухильно-негативних оцінок ходу справ в Україні («не йдуть взагалі») у Західному і Центральному регіонах зменшилася (на 9% та 8%, відповідно), а в Південному та, особливо, Східному зросла (на 4% та 13%)⁶. Можна припустити, що більшості виборців цих регіонів, котрі фактично й привели до влади Віктора Януковича та його команду, легше дається відхід від позитивної оцінки того напрямку, в якому ця команда намагається вести справи, ніж пряме визнання цього напрямку неправильним.

Ще один аспект змін, які відбулися за попередній рік у ставленні громадян до запитання, щодо ходу справ в Україні, примітний тим, що вирізняє не південно-східну частину країни від північно-західної, а Центральний та Південний регіони від Західного та Східного. Ідеться про зростання частки мешканців, котрі відмовлялися відповідати на запитання про те, як, на їхню думку, йдуть справи в Україні — у правильному напрямку чи у неправильному. За рік частка відмов відповідати на це запитання значно збільшилася лише у Східному та Західному регіонах (у 9 та 11 разів, відповідно). І лише у цих двох регіонах зростання таких відмов, хоча й невеликі за абсолютною величиною (на Сході — від 0,2% до 1,8%, на Заході — від 0,2% до 2,2%), з високою ймовірністю є статистично значущими (на рівні $p < 0,01$).

6 Усі зазначені тут зміни відсотків статистично значущі на рівні $p < 0,01$.

Багаторазове одночасне зростання — в регіонах, відомих найбільшою різноспрямованістю політичних орієнтацій, — тої частки громадян, які відмовою відповідати на запитання щодо ходу справ у країні виявляють чи то обережність, чи то роздратованість станом цих справ, заслуговує, на мою думку, спеціального вивчення. Хоча, безумовно, поки що обсяг частки таких громадян не може мати помітного впливу на пропорції підтримки на виборах різних політичних сил. Пропорції ж ці, як показують дані згадуваних вище опитувань, проведених КМІС за попередній рік, помітно змінилися (табл. 9).

Наведені у табл. 9 дані показують, що й досі, як і рік тому, відносно найбільше громадян України ставляться позитивно до політики, очікуваної від збереження влади Партією регіонів. У разі виборів до Верховної Ради в середині цього року за цю партію готові віддати свої голоси 13,5% усіх виборців. Із набуттям влади якоюсь іншою політичною силою позитивні (або менш негативні) очікування поки що пов'язує дещо менша частка виборців. Відносно більше ніж з іншими — з блоком Юлії Тимошенко (10,9% виборців) та з партією «Фронт змін» Арсенія Яценюка (7,7%).

Однак інші з наведених у табл. 9 даних, ще показують, що пропорції, у яких розподілялися позитивні ставлення виборців до цих, найбільш підтримуваних зараз політичних сил, протягом року весь час змінювалися в тому самому напрямку. Так, чисельна перевага прихильників Партії регіонів щодо прихильників блоку Юлії Тимошенко весь час зменшувалася і за 12 місяців скоротилася на 24% (з 26,8% до 2,6%). Одночасно зменшувалася і чисельна перевага

Таблиця 9. Розподіли відповідей на запитання: Якби в найближчу неділю відбувалися вибори до Верховної Ради України, чи взяли б Ви участь у голосуванні? І якщо так, то яким був би Ваш вибір? (громадяни віком від 18 років), %

	Червень 2010	Жовтень 2010	Лютий 2011	Червень 2011
Блок Литвина	1,2	1,2	1,0	1,0
Блок Юлії Тимошенко	11,2	9,9	10,4	10,9
Всеукраїнське об'єднання «Свобода» (О.Тягнибок)	2,7	2,6	3,1	2,5
Комуністична партія України (П.Симоненко)	2,5	3,3	3,3	4,0
Партія регіонів (В. Янукович)	38,0	28,5	16,8	13,5
Партія «УДАР» Віталія Кличка»	1,6	2,3	1,6	3,1
Політична партія «Громадянська позиція» (А.Гриценко)	1,0	0,8	1,2	1,2
Політична партія «Сильна Україна» (С.Тігіпко)	7,1	8,1	3,3	4,3
Політична партія «Фронт змін» (А.Яценюк)	3,7	5,3	6,5	7,7
Інша партія, блок	1,2	2,6	3,1	3,9
Проголосував би проти всіх	8,1	9,9	17,6	17,1
НЕ БРАВ БИ УЧАСТІ В ГОЛОСУВАННІ	9,5	10,0	14,7	14,8
ВАЖКО СКАЗАТИ	11,8	15,2	17,3	15,8
РАЗОМ	100,0	100,0	100,0	100,0

Із названих в опитуванні 19 партій та блоків окремим рядком наведені дані лише по тих дев'яти, що у червні 2011 р. мали підтримку не менше 1% всіх виборців.

прихильників блоку Юлії Тимошенко щодо прихильників партії «Фронт змін» Арсенія Яценюка, яка за рік скоротилася більш ніж удвічі — з 7,5% до 3,2%.

Неважко помітити, що зміни цих пропорцій відбувалися через те, що кількість прихильників Партії регіонів весь рік скорочувалася, кількість прихильників блоку Юлії Тимошенко — коливалася без статистично значущих змін, а партії «Фронт змін» Арсенія Яценюка — зростала. Чи продовжаться ці тенденції й далі, до наступних парламентських виборів, і як далеко вони можуть зайти, — це питання наразі залишається відкритим. ■

